

Howarth, D. (2005) **Diskurs – en introduktion**. København: Hans Reitzels forlag (232 sider)

Anmeldt af: *Svend Brinkmann*, Ph.d.-studerende, Psykologisk Institut, Århus Universitet

Diskursanalyse anvendes i stigende grad inden for psykologi, samfundsvidenskab og humaniora. Som udtryk for den efterhånden velkendte ”sproglige vending” i filosofien siden midten af det tyvende århundrede, står diskursanalyse som en central metode til at forstå, hvordan sociale fænomener skabes af de måder, hvorpå vi taler om dem. Diskursteoriens kongstanke er, at sociale fænomener kan begribes som diskursive fænomener, dvs. som fænomener der frembringes i former for konversation, der igen er struktureret af underliggende regler.

David Howarths introduktion til diskursteori udkom oprindeligt på engelsk i 2000, og er her i 2005 oversat til dansk på Hans Reitzels forlag. Howarth er lektor i politisk teori ved Department of Government på University of Essex, og det er da også diskursteorien anvendt specifikt inden for politisk teori, der står i centrum i hans bog.

Bogen gennemgår diskursteoriens udvikling fra Saussures strukturelle lingvistik og Levi-Strauss’ strukturalistiske analyser af antropologiske fænomener (kapitel 1) til nyere og helt aktuelle udviklinger. Saussure mente, at betydningen af sproglige tegn er fastlagt ved deres relation til andre tegn; fx er betydningen af ’mor’ fastlagt ved dets relationer til ’far’, ’barn’ osv., og Saussure kommer derved til at hævde, at lingvistisk analyse skal gå frem ved at analysere sproget som symbol- eller tegnsystem uden at inddrage noget uden for systemet selv. Analysen kommer til at koncentrere sig om et lukket tegnsystem. Levi-Strauss videreførte strukturalismen og analyserede selve samfundet som et symbolsystem, hvor opgaven for samfundsforskeren (fx antropologen) blev at analysere de underliggende regler, relationer og strukturer, der giver anledning til menneskelig erfaring og tænkning.

I kapitel 2 gennemgås den poststrukturalistiske dekonstruktion af Saussures og Levi-Strauss’ teorier. Poststrukturalismen repræsenterer på én gang et opgør med strukturalismen og en videreførelse af den. Derrida er hovedperson i bogens andet kapitel, og hans kritik af Saussure går særligt på, at Saussure (uretmæssigt) prioriterede talen over skriften. Men også Derridas poststrukturalisme kritiseres i Howarths bog, nemlig i kapitel 3, hvor Foucaults arkæologiske diskursanalyse introduceres. Foucault mente ikke, at Derridas litterære diskursanalyse var egnet til studiet af samfundsmæssige fænomener, da den reducerer den sociale verden til tekst. Foucault tildeles to kapitler i bogen, kapitel 3 om den tidlige arkæologiske tilgang, og kapitel 4 om den senere genealogiske tilgang. Den arkæologiske tilgang, der ofte regnes som poststrukturalistisk, delte mange antagelser med strukturalismen. Fx fokuseredes på de underliggende regler (”formationsregler”), der antoges at være årsag til, at bestemte fænomener kunne dukke op på bestemte tidspunkter i historien (fx galskab). Dermed kan Foucault siges at have løsrevet formationsreglerne fra selve de menneskelige praksisser – at have *hypotaseret* dem – hvilket Howarth (med rette) ser som meget problematisk (s. 94). På

dette punkt trækker Howarth på hermeneutiske forfattere som Peter Winch og Charles Taylor (samt Wittgenstein), der har gode argumenter for, at man ikke meningsfuldt kan tale om, at diskursive regler *forårsager* praksisser, eftersom det er praksisser, der afgør reglers betydning og anvendelse. Howarths bog er vældig oplysende på dette punkt, da han ikke blot holder sig til den traditionelle diskursanalytiske kanon (Saussure, Levi-Strauss, Foucault etc.), men er villig til at sætte den i spil med andre traditioner (fx den hermeneutiske), hvor det er relevant.

I kapitel 4 får vi gode analyser af Foucaults senere udvikling, hvor han udviklede den såkaldte genealogiske metode. Hvor det tidlige arkæologiske projekt fremstillede forskeren som tilskuere, der på afstand (som en arkæolog) afdækker historiske, diskursive formationsregler, bliver genealogen fremstillet som en, der uundgåeligt er involveret i de problemer, vedkommende undersøger. Genealogen diagnosticerer virkelige problemer, og kan foreslå kure mod problemerne ved at undersøge deres historiske dannelse og kontingens. Men i modsætning til ideologi-kritik søger genealogen ikke at vise, at en sand virkelighed er blevet tilsløret af ideologiske forestillinger. Genealogen er interesseret i, hvordan sandheder er etableret og ikke i at afdække falskheder. Og i modsætning til Derridas tekstualisering af den sociale verden vil genealogen undersøge det komplekse samspil mellem diskursive og ikke-diskursive praksisser, og kan derfor spørge, hvordan magt og dominans påvirker dannelsen af diskurser.

I kapitel 5 præsenteres vi for Gramsci, Althusser og Pêcheux som marxistiske forfattere, der har søgt at løsrive ideologibegrebet fra den klassiske marxismes tendens til at reducere ideologi til determinerende processer som økonomi og klassekamp. Og bogen kulminerer i kapitel 6 med en gennemgang af Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori, der – tydeligt nok – ifølge Howarth er det bedste og mest gennearbejdede bud på en diskursteori i dag. Laclau og Mouffe er både post-marxister og poststrukturalister og hævder som Levi-Strauss, at der er en analogi mellem sproglige og sociale systemer, men de undgår at reducere ”det sociale” til diskurs ved at se diskurser som en *del* af større sociale systemer.

Sidste kapitel bærer titlen ”Diskursteori i praksis”, men vi får ingen forskningsmetodisk guide her. I stedet får vi en kvalificeret diskussion af diskursteoriens forhold til naturalistiske teorier på den ene side (der formulerer sig med inspiration fra naturvidenskaberne) og hermeneutiske teorier på den anden side (der formulerer sig med inspiration fra humaniora). Hermeneutikken anklages for blot at ville ”genfinde og rekonstruere sociale aktørers meninger” (s. 183), hvorimod en diskursanalyse hævdes at ville skabe et grundlag for ”en mulig kritik og ændring af eksisterende praksisser og sociale betydninger.” (s. 184). Efter min mening er dette en sandhed med modifikationer, eftersom hermeneutisk teoretiseringen sagtens kan have et kritisk sigte (fx hos Taylor), mens diskursteoretiske analyser på deres side også ofte er passivt afdækkende og bevidst ikke-normative.

Denne introduktion til diskursanalyse er meget velegnet til studerende og forskere inden for samfundsforskning, da den på temmelig beskeden plads formår at vise styrken og bredden ved forskellige former for diskursteori. Det er ingen indføring i konkret diskursanalyse, men en diskussion af diskursteori fra et fugleperspektiv. For psykologer er bogen også interessant,

men den mangler nok her i højere grad at inddrage fx den britiske tradition for diskursiv socialpsykologi (fx Ian Parker og Jonathan Potter), der nævnes, men ikke spiller nogen stor rolle. Alment set repræsenterer diskursteorien jo en decentrering af subjektet. Det er ikke primært subjektet, der taler og handler, men subjektet *tales* og *handles* frem af upersonlige diskurser, der virker bag om ryggen på det. Denne decentrering af subjektet har dog ikke betydet, at diskursteorien har været uinteressant for (visse) psykologer, for der er efterhånden mange konsistente psykologiske bud på, hvordan man kan forstå subjektet som en effekt af diskursive praksisser. Men disse bud er underbetonet i Howarths bog.

Alt i alt er bogen vel værd at læse, men den bør læses i kombination med en mere metodisk eller empirisk orienteret indføring i diskursanalyse. Bogen er et velargumenteret forsvar for en type diskursteori (Laclau og Mouffes), men den er behørig loyal over for konkurrerende teorier i feltet. Kort sagt en imponerende *tour de force* gennem et svært tilgængeligt felt.